

I

‘Luchtbellen boven een drenkeling.’

‘Wat?’

Een puntige nagel trok in een snel glissando langs de bolle boekruggen die ons aankeken vanaf hun plank.

‘Ik zei: luchtbellen boven een drenkeling. Want iemand hoeft maar kopje-onder te gaan of zijn adem stijgt in luchtbellen omhoog, zwelt op en spat uiteen.’

De spreker bekeek nog eens de rijen zwijgende boeken die langs de muren opeengedrukt stonden.

‘U zult zeggen dat ook een luchtbel de zon kan vangen, het blauw van de hemel, de groene golvingen van de oeverkant. Dat kan best zijn. Maar is degene wiens mond inmiddels de bodem raakt daarbij gebaat?’

Plotseling stond hij op, alsof hij op een of ander woord was gestuit, en begon heen en weer te lopen met de armen gekruist op de rug en zijn vingers om zijn ellebogen geklemd, van de boekenplank naar het venster en weer terug, slechts nu en dan mijn blik zoekend met de zijne.

‘Ja, mijn vriend, onthoud dit: één boek meer in de bibliotheek betekent één persoon minder in het leven. En als ik moest kiezen tussen de boekenplank en de wereld, dan had ik liever de wereld. Mijn luchtbellen hemelwaarts en zelf bodemwaarts? Nee, daar bedank ik voor.’

‘Maar u hebt...’ sputterde ik voorzichtig tegen, ‘u hebt de mensen toch zelf zoveel boeken gegeven? We lezen allemaal uw...’

‘Héb gegeven. Niet meer. Nu al twee jaar niet. Geen letter.’

‘Er wordt gezegd en geschreven dat u met iets nieuws en belangrijks bezig bent.’

Hij had de gewoonte de ander niet te laten uitspreken. ‘Of het belangrijk is weet ik niet. Nieuw in ieder geval wel. Maar zij die dat zeggen en schrijven – en dat weet ik wél – zullen voortaan geen enkel typografisch teken meer van mij ontvangen. Begrijpt u?’

Kennelijk zag ik eruit alsof ik het niet begreep. Hij aarzelde even en

liep toen naar zijn lege fauteuil, schoof hem in mijn richting en ging zo zitten dat zijn knieën bijna de mijne raakten, terwijl hij onderzoekend naar mijn gezicht tuurde. De stilte maakte iedere seconde pijnlijk lang.

Hij zocht iets in mij met zijn ogen, zoals iemand in een kamer zoekt naar iets wat hij daar was vergeten. Bruusk stond ik op. 'U hebt altijd iets te doen op zaterdagavond, heb ik gemerkt. De dag loopt op zijn einde. Ik ga maar.'

Harde vingers om mijn elleboog hielden me tegen. 'Dat is waar. Mijn zaterdagen houd ik... nee, houden wij achter slot en grendel voor de buitenwereld. Maar vandaag zal ik u hem tonen, mijn zaterdag. Blijft u. Wat u zult zien, vergt wel enige voorbereiding. Nu we nog alleen zijn, zal ik u kort inwijden. Het zal u wel niet bekend zijn dat ik in mijn jonge jaren een volleerd armoedzaaier was. Mijn eerste manuscripten kostten me mijn laatste koperstukken aan postzegels en keerden steevast terug naar mijn bureaulade; verfromfaaid, beduimeld, bont en blauw gestompt door de stempels. Behalve het bureau, de begraafplaats van mijn bedenksels, had ik in mijn kamer een bed, een stoel en over de hele lengte van de muur vier boekenplanken, die doorbogen onder de last van de letters. De kachel moest het meestal zonder hout stellen en ik zonder eten. Maar met mijn boeken had ik een bijna religieuze relatie, zoals anderen met iconen hebben; de gedachte om ze te verkopen kwam niet eens bij me op, totdat... totdat ze me werd opgedrongen door een telegram: MOEDER ZATERDAG OVERLEDEN. AANWEZIGHEID GEWENST. KOM. Het was ochtend toen het telegram toesloeg op mijn boekenplanken; diezelfde avond nog waren ze leeg en paste mijn hele bibliotheek, omgetoverd tot drie, vier bankbiljetten, in mijn broekzak. De dood van degene die jou het leven schonk, is iets ernstigs. Altijd en voor iedereen. Een zwarte wig in je leven.

Ik zat de begrafenisdagen uit en reisde de duizend werst terug naar mijn armzalige woning. Vlak voor mijn vertrek van huis was ik losgekoppeld van de werkelijkheid, zodat het effect van mijn lege boekenplanken zich nu pas liet voelen in mijn hart en mijn hoofd. Ik herinner me dat ik mijn jas uitdeed en aan het bureau ging zitten met mijn gezicht naar de aan vier zwarte planken opgehangen leegte. Ofschoon bevrijd van hun boekenlast, bogen de planken nog altijd door, alsof ook de leegte ze neerdrukte. Ik probeerde mijn ogen op iets anders te richten, maar de kamer bevatte, zoals ik al vertelde, alleen die planken en het bed. Ik

kleedde me uit en ging liggen in een poging mijn neerslachtigheid van me af te slapen. Maar nee, het gevoel liet me slechts even los, om me kort daarna weer te wakken. Ik lag met mijn blik naar de kale planken gekeerd en zag hoe een plek maanlicht er bibberig overheen kroop. Het leek alsof er in die boekenloosheid beetje bij beetje een nauwelijks waarneembare vorm van leven ontstond.

Het waren natuurlijk mijn overspannen zenuwen die werden bespeeld; toen de ochtend de stenschroeven wat losser draaide, wierp ik een kalme blik op de zonovergoten gaping van mijn planken, ging aan mijn bureau zitten en begon aan mijn gebruikelijke werk. Op een zeker moment moest ik iets opzoeken; mijn linkerhand reikte werktuiglijk naar de boekenruggen en greep in het luchtledige. Nog eens, en nog eens. Gefrustreerd staarde ik naar de zwermen zonnige stofdeeltjes die de boekenleemte vulden, en ik trachtte door pure inspanning van mijn geheugen de gewenste bladzijde en regel voor mijn ogen te laten verschijnen. Maar de denkbeeldige letters schudden heen en weer in de denkbeeldige kaft en ik vond een bont samenraapsel van woorden in plaats van de gezochte regel, die maar bleef knakken en uiteenvallen in tientallen varianten. Ik koos een van de varianten en verwerkte die zorgvuldig in mijn tekst.

Als ik tegen de avond wilde uitrusten, ging ik gewoonlijk languit op mijn bed liggen met een lijvig deel Cervantes en liet mijn ogen van de ene naar de andere passage springen. Het boek was weg. Ik herinner me nog goed dat het uiterst links op de onderste plank stond, waar het zich met zijn zwarte leer en gouden hoekstukken tegen het rode marokijn van Calderóns *Autos sacramentales** aandrukte. Met mijn ogen dicht probeerde ik het boek te visualiseren, hier voor me, tussen mijn hand en mijn oog (op dezelfde manier blijven mensen hun geliefde ontmoeten nadat deze hen verlaten heeft: met dichtgeknepen oogleden en een geconcentreerde wil). Het lukte. Ik sloeg in gedachten een paar keer een bladzijde om. Toen liet mijn geheugen de letters weer vallen. Ze raakten door elkaar gehusseld en glipten weg uit mijn blikveld. Ik probeerde ze nog eens op te roepen: sommige woorden kwamen terug, andere niet. Daarna begon ik de hiaten te dichtten met mijn eigen woorden. Toen ik, moe van dit spelletje, mijn ogen weer opendeed, was de kamer gevuld met de nacht, die alle hoeken en planken met zijn massieve zwart had volgepropt.

Ik had in die periode veel vrije tijd en begon steeds vaker hetzelfde spelletje te spelen met de leegte van mijn ontboekte planken. Met de dag raakten ze verder overwoekerd met uit letters vervaardigde fantasmen. Ik had geld noch zin om nu bij boekenkramen of antiquariaten naar letters te gaan zoeken. Ik haalde ze – de letters, woorden en zinnen – met handenvol tegelijk uit mezelf. Ik nam mijn concepties, maakte er in gedachten een afdruk van, illustreerde ze, trok ze een zorgvuldig ontworpen omslag aan en vulde netjes – concepties bij concepties, fantasmen bij fantasmen – de gewillige leegte, die alles wat ik haar aanbood opnam tussen haar zwarte houten planken. Toen er een keer onverwacht iemand langskwam om me een geleend boek terug te brengen en hij daarmee al op de plank af schoot, hield ik hem tegen: “Geen plek.”

Mijn gast was net zo'n armoedzaaier als ik: hij wist dat het recht op excentriciteit het enige recht is dat een hongerslijdende dichter bezit... Hij bekeek me kalm, legde het boek op mijn bureau en vroeg of ik bereid was zijn poëem aan te horen.

Zodra ik de deur achter hem en zijn poëem had dichtgedaan, probeerde ik het boek zo ver mogelijk weg te stoppen: de ordinaire gouden letters op de gezwollen rug verstoorden het conceptiespelletje dat ik juist in de vingers begon te krijgen.

Ondertussen werkte ik ook verder aan mijn manuscripten. Tot mijn opperste verbazing kwam de nieuwe bundel die ik naar de oude adressen had gestuurd niet retour; het materiaal werd geaccepteerd en gepubliceerd. Wat de uit papier en inkt vervaardigde boeken mij niet konden leren, bleek wel te zijn gelukt met de hulp van drie kubieke meter lucht. Nu wist ik wat me te doen stond: een voor een pakte ik de imaginaire boeken en fantasmen die de leegten tussen mijn oude boekenplanken vulden, doopte hun onzichtbare letters in doodgewone inkt, veranderde ze in manuscripten en de manuscripten in geld. Met de jaren dijde mijn faam uit en daarmee ook mijn portemonnee, maar tegelijkertijd kromp mijn bibliotheek van fantasmen in. Ik was de leegte van mijn planken al te haastig en roekeloos aan het verschrijven, ze raakte nog meer ontladen, zal ik maar zeggen, en veranderde in gewone lucht.

Nu is, zoals u ziet, ook mijn sjofele kamertje uitgegroeid tot een deugdelijk ingericht appartement. Naast de oude boekenplanken, waarvan ik de verbruikte leegte opnieuw heb dichtgestopt met een lading boeken, zijn ruime glazen kasten komen te staan – die daar. Ik leefde voort-

aan van het nietsdoen: mijn naam sleepte het ene honorarium na het andere in de wacht. Maar ik wist dat de leegte die ik had verkocht zich vroeg of laat zou wreken. In essentie zijn schrijvers professionele woordentemmers en als de woorden die de regels bewandelen levende wezens waren, zouden ze waarschijnlijk de spleet van de penpunt evenzeer vrezende en haten als afgerichte dieren de geheven zweep. Of, om nog preciezer te zijn: hebt u weleens gehoord hoe het zogenaamde karakoelbont wordt gemaakt? De handelaren hebben hun eigen terminologie. Ze achterhalen op ingenieuze wijze het patroon en de krulling in de pels van het ongeboren lam, wachten de gewenste combinatie af en doden dan het dier, nog vóór de geboorte. Dit noemen ze “het patroon vastleggen”. Zo gaan wij ook om met concepties. Als rovers en moordenaars.

Natuurlijk was ik toen al niet naïef: ik wist dat ik een professionele conceptiemoordenaar aan het worden was. Maar wat moest ik anders? Overall om me heen werden handen opgehouden. Armenvol letters smeedde ik erin. Maar ze wilden meer en meer. Dronken van de inkt was ik, tot iedere prijs bereid om het ene thema na het andere op te hoesten. Maar mijn uitgeputte fantasie had niets meer te geven, helemaal niets. Dat was het moment waarop ik besloot haar kunstmatig te stimuleren door mijn toevlucht te nemen tot mijn oude, beproefde methode. Ik liet een van de kamers in mijn appartement leeghalen... maar komt u mee, het is eenvoudiger als ik het laat zien.’

Hij stond op, ik volgde. We liepen door een enfilade van vertrekken. Een drempel, nog een drempel, toen een gang. Hij bracht me bij een gesloten deur die verstopt zat achter een portière in dezelfde kleur als de muur. Een luide klik van de sleutel, daarna nog een van de lichtschakelaar. Ik bevond me in een vierkante ruimte. Achterin tegenover de deur was een open haard. Daaromheen stonden in een halve cirkel zeven zware, met houtsnijwerk versierde fauteuils. Langs de met donker laken bespannen muren liepen rijen zwarte, volkomen lege boekenplanken. Een gietijzeren vuurtang stond met zijn handvat tegen het haardrooster aan. Meer was er niet. We liepen over het patroonloze, stapdempende tapijt naar de stoelenkring. De gastheer gebaarde: ‘Gaat u zitten. U vraagt zich af waarom het er zeven zijn? Eerst stond hier maar één fauteuil. Ik kwam hier om te converseren met de leegte van de boekenplanken. Ik vroeg die zwarte houten holtes om een thema. Iedere avond sloot ik me hier op met de stilte en de leegte, en wachtte geduldig. De zwart-

glanzende planken, levenloos en vreemd, wilden niet antwoorden. En ik, doorgewinterd woordentemmer, keerde terug naar mijn inktpot. Juist toen moest ik enkele literaire opdrachten inleveren en ik had niets om van te schrijven.

O, wat haatte ik al die mensen die met hun papiermes het jongste nummer van een tijdschrift ontweiden, die met hun tienduizenden ogen mijn gegeselde en opgejaagde naam omsingelden. Er schiet me juist een piepklein voorvalletje te binnen: een straat, een jochie op het beijzelde trottoir dat luid zijn letters voor overschoenen* aanpreef; en meteen daarop de gedachte: mijn letters en de zijne zijn hetzelfde lot beschoren. Ze komen onder voetzolen terecht.

Ja, ik wist mijzelf en mijn literatuur vertrappt en van iedere betekenis ontdaan, en als een ziekbed mij niet te hulp was geschoten, denk ik niet dat het op een gezonde manier was afgelopen. De ziekte was acuut en zwaar en zette mij als schrijver voor lange tijd buitenspel. Mijn onbewuste kreeg de kans om uit te rusten, tijd te winnen en betekenis te hervinden. Ik herinner me hoe ik na deze lange onderbreking, lichame-lijk nog steeds zwak en maar half betrokken bij de wereld, de deur van deze zwarte kamer weer opende, me naar deze fauteuil hier sleepte en opnieuw de boekenloze leegte aanschouwde, en hoe ze warempel begon te spreken – zachtjes en moeilijk verstaanbaar, maar toch, toch! –, ermee instemde weer met mij te spreken, net als in die verloren gewaande tijd! U begrijpt dat dit voor mij zo een...'

Zijn vingers raakten mijn schouder aan en trokken zich ogenblikke-lijk weer terug.

'Maar we hebben geen tijd voor lyrische ontboezemingen. We krijgen zo meteen bezoek. Dus: terug naar de feiten. Ik wist nu dat concepties liefde en stilte nodig hebben. Was ik voorheen een fantasmeverkwis-ter, nu sloeg ik ze op en verborg ze voor pottenkijkers. Ik bewaarde ze al-lemaal hier, achter slot en grendel, en mijn onzichtbare bibliotheek was terug: fantasme na fantasme, opus na opus, exemplaar na exemplaar vulden ze deze planken. Kijk daar, nee, meer naar rechts, op de middel-ste plank: u ziet niets, zeker? Terwijl ik...'

Ik deed onwillekeurig een stap opzij. In de priemende pupillen van mijn gastheer trilde harde, samengebalde vreugde.

'Ja, en toen heb ik een vast besluit genomen: ik zou het deksel van mijn inktpot dichtklappen en terugkeren naar het rijk der zuivere, on-

gematerialiseerde, vrije concepties. Soms werd ik door de macht der gewoonte naar het papier getrokken en liet ik toch een paar woorden aan mijn potlood ontsnappen, maar ik doodde de mormels meteen weer en maakte korte metten met mijn oude schrijvershebbelijkheden. Hebt u gehoord van de *giardinetti di San Francesco*, de tuinen van Sint-Franciscus? Ik heb ze vaak bezocht wanneer ik in Italië was. Die piepkleine tuintjes met een of twee bloemenperkjes van een meter in het kwadraat achter hoge, blinde muren zijn in vrijwel elk franciscaner klooster aanwezig. Tegenwoordig mogen we breken met Franciscus' traditie en die tuinen bekijken in ruil voor wat zilveren soldi*, zij het door een hek, van buitenaf. Maar vroeger mocht zelfs dat niet. De bloemen mochten hier groeien zoals Franciscus bij testament had beschikt: niet voor anderen maar voor zichzelf. Niemand mocht ze plukken of overplanten buiten de muren. Wie de kloostergelofte niet had afgelegd, mocht geen stap op de voor de bloemen bestemde aarde zetten en er zelfs niet naar kijken. Gevrijwaard van iedere aanraking, beschermd tegen ogen en messen konden ze bloeien en geuren voor zichzelf.

Ik besloot – ik hoop dat u het niet vreemd zult vinden – in afzondering mijn eigen tuin aan te leggen en die met stilzwijgen en geheimzinnigheid te beschermen, zodat mijn concepties, mijn meest verfijnde fantasmen en meest monstrueuze bedenksels ver van vreemde ogen konden groeien en bloeien: louter voor zichzelf. Ik heb een hekel aan de grove schil van zwaar hangende vruchten die de takken pijnigen en uitputten. Ik wil dat mijn piepkleine tuintje in een eeuwige, niet-bladverliezende, niet-vruchtdragende samengestelde bloei van vormen en betekenissen verkeert. Denk niet dat ik een egoïst ben die niet buiten zijn “ik” kan treden, die mensen en vreemde, “niet-eigen” gedachten verafschuwt. Nee, er is in de wereld maar één ding dat ik werkelijk verafschuw: letters. Iedereen die door de geheimzinnigheid heen kan en wil dringen om hier te leven en te werken, bij de bloembedden der zuivere concepties, verwelkom ik als een broeder.’

Een minuut lang zweeg hij, starend naar de eikenhouten leuning van de stoelen, die in hun halve cirkel rond de spreker aandachtig leken te luisteren.

‘Gaandeweg begonnen er in deze letterloosheid uitverkorenen bijeen te komen uit de wereld van schrijvers en lezers. De tuin der concepties is

niet voor iedereen. We zijn met weinig en weldra met minder. Want de last van lege planken weegt zwaar. En toch...'

Ik probeerde tegen te werpen: 'Maar zo ontzegt u niet alleen uzelf, maar ook anderen de letters. Ik zou u willen herinneren aan de opgehouden handen.'

'Wel, dat... Weet u, Goethe heeft eens aan zijn vriend Eckermann* uitgelegd dat Shakespeare een wild woekerende boom was die al tweehonderd jaar lang de gehele Engelse literatuur smoorde in haar groei, en over Goethe zelf schreef Börne* dertig jaar later: "een monsterlijk kankergezwell dat zich verspreidt over het lichaam van de Duitse literatuur". En beiden hadden ze gelijk. Want als onze verletteringen elkaar smoren, als schrijvers elkaar hinderen bij het scheppen, dan maken ze het de lezer onmogelijk om zijn verbeeldingskracht te gebruiken. De lezer krijgt de kans niet om eigen concepties te koesteren, het recht daarop wordt hem ontnomen door de woorddeskundigen, die competenten en ervarener zijn. Bibliotheken hebben de lezersfantasie gefnuikt, de professionele schrijfsels van een klein hoopje auteurs hebben planken en hoofden tot barstens toe gevuld. Het teveel aan letters moet worden vernietigd, zowel op de planken als in de hoofden. We moeten tussen de concepties van anderen tenminste een klein beetje ruimte vrijmaken voor de onze. Iedereen heeft recht op concepties, of hij nu liefhebber of vakman is. Ik zal een achtste stoel voor u halen.'

Zonder mijn reactie af te wachten liep hij de kamer uit.

Nu ik alleen was, keek ik nog eens rond in de zwarte, stap- en woorddempende isoleercel met zijn leegteschragende planken. Een gevoel van bevreemding en achterdocht groeide met de seconde. Zo moest een dier zich voelen bij vivisectie. Wat moest hij of moesten ze van mij? Wat hadden hun concepties van mij nodig? Ik nam me voor dit dadelijk op te helderen. Maar toen de deur weer openging, waren ze al met z'n tweeën: de gastheer en een bebrilde man met een rond hoofd en rossig stekelhaar. Laatstgenoemde leunde met zijn slappe, schijnbaar geraamteloze lichaam op een stok en bekeek mij vanaf de drempel door zijn ronde brillenglazen.

'Daz,' stelde de gastheer hem voor.

Ik noemde mijn naam.

Toen ze binnen waren kwam er een derde persoon, een klein, schriel mannetje met lillende wallen onder naaldscherpe ogen en een schrale, smalle spleet als mond. De gastheer draaide zich naar hem om. 'Ah, Tud.'

‘Ja, Zez, ik ben het.’

Toen hij mijn niet-begrijpende blik zag, barstte de man die Zez werd genoemd in lachen uit. ‘Na ons gesprek zult u wel begrijpen dat schrijversnamen *hier* – hij gaf dit laatste woord extra nadruk – niets te zoeken hebben. Laat die maar op hun titelbladen blijven. In plaats daarvan heeft elk lid van onze broederschap een wat we noemen “betekenisloze lettergreep” gekregen. Dat zit zo. Een zekere Ebbinghaus*, een buitengewoon geleerd professor, bestudeerde de wetten van het geheugen en gebruikte daarvoor een systeem van “betekenisloze lettergrepen”, zoals hij ze aanduidde: hij nam gewoon een willekeurige klinker en zette er aan weerskanten een medeklinker naast. Uit de reeks aldus gevormde lettergrepen schrapte hij de exemplaren die ook maar een zweem van betekenis droegen. De rest gebruikte de mnemoloog voor zijn onderzoek naar het vergeetproces, al gebruiken wij ze meer voor... ach, dat behoeft geen commentaar. Maar waar zijn onze concipieerders toch? ‘t Is wel tijd nu.’

Als in antwoord werd er op de deur geklopt. Een tweetal kwam binnen, Hix en Sog. Even later verscheen er nog een man, die astmatisch hijgde en het zweet van zich afveegde. Zijn alias was Fev. Er was nog één lege fauteuil over. Ten slotte kwam ook de laatste binnen. Het was een man met een zacht profiel en een steil voorhoofd.

De voorzitter begroette hem. ‘U bent te laat, Rar.’ Rar sloeg zijn ogen op. Ze keken afwezig en vanuit de verte, leek het.